

МІСЦЕ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядаються різноманітні підходи до проблеми професійної компетентності, розкрито зміст та значення фінансово-економічної компетентності директора ЗНЗ.

Ключові слова: професійна компетентність, фінансово-економічна компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу.

В статье рассматриваются разнообразные подходы к проблеме профессиональной компетентности, раскрыты содержание и значение финансово-экономической компетентности директора ОУЗ

Ключевые слова: профессиональная компетентность, финансово-экономическая компетентность руководителя общеобразовательного учебного заведения.

Different approaches to the problem of professional competence are dealt with in this article. In this article the essence and the significance of the financial and economic competence of the school principal are revealed.

Key words: professional competence, financial and economic competence of the school principal.

Актуальність. Дослідження проблеми сфери управління освітніми процесами, аналіз їх впливу на соціально-економічний розвиток держави в умовах ринкової економіки зумовлений передусім зростанням ролі і значення освітнього потенціалу в забезпеченні суспільного процесу. Освіта за умов ринкової економіки функціонує на економічних засадах і потребує всебічного врахування суспільних затрат та оцінки одержаних результатів. Державний характер фінансування, відсутність орієнтації в діяльності закладів освіти на отримання прибутку не усувають необхідності ефективнішого використання фінансово-економічних ресурсів та потенціалу школи.

Запровадження в економіку України ринкових форм господарювання зумовило розвиток конкуренції як її важливого складового елемента. Освіті, як і іншим галузям, притаманна ринкова конкуренція, яка сприяє переходу сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умови конкурентно-ринкового середовища.

Конкуренція генерує дійові стимули з тією метою, аби керівники закладів не зупинялися на досягнутому, відкриває реальні можливості розвитку та

вдосконалення закладу як учасника економічних відносин, культивує саме ринковий компонент практичних навичок та знань. Тобто з'являються нові вимоги щодо кадрового забезпечення висококваліфікованими спеціалістами-управлінцями в різних сферах суспільного життя, зокрема освітньої галузі. Спостерігаються докорінні перетворення: формується реальна, а не формальна система безперервної освіти, вдосконалюються зміст і методи навчання в усіх ланках освітньої системи, динамічно поширюються інноваційні та інформаційні форми навчання, враховується специфіка освіти дорослих.

Дана ситуація вимагає від керівників ЗНЗ готовності вирішувати економічні проблеми, створювати умови для залучення додаткових ресурсів, визначати чіткі напрями використання коштів, сприяти інноваційним процесам, забезпечувати конкурентоспроможність закладу на ринку освітніх послуг.

Саме тому загострюється увага на одній із найважливіших компетентностей сучасного керівника – фінансово-економічній. Відбувається це тому, що для ефективної діяльності ЗНЗ потрібно не лише управляти навчальною, виховною та методичною роботою, а й здійснювати постійний розвиток школи як суб'єкта економічних відносин. У першу чергу, це вплине на фінансове становище закладу, що неодмінно сприятиме покращенню матеріально-технічної бази та розширенню можливостей для запровадження і здійснення інноваційної діяльності.

Метою статті є визначення місця і ролі фінансово-економічної компетентності як важливої складової готовності керівників ЗНЗ до професійної діяльності в умовах ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій проблеми компетентності в цілому свідчить про те, що більшість дослідників пов'язують це поняття з конкретною професією в матеріальній або духовній сфері. У зв'язку з цим у науці останнім часом з'являються дослідження, присвячені проблемі формування професійної компетентності фахівців різних галузей, визначення її обґрунтування її складників. У працях І. А. Зимньої, Л. М. Мітіної, А. В. Хуторського та ін. [8; 12; 16] доведено необхідність формування професійної компетентності в процесі фахової підготовки.

Слід відзначити, що в сучасній науці проблема вивчення професійної компетентності не знайшла однозначного вирішення. Концептуальне тлумачення і специфіка використання даного поняття обумовлюють різний зміст і розуміння цього феномену.

Проблеми формування економічної компетентності майбутніх фахівців саме економічного профілю знайшли досить широке відображення у сучасних дослідженнях. Але ще недостатньо, на наш погляд, дослідженим залишається питання щодо формування фінансово-економічної компетентності керівника ЗНЗ як необхідного складника його професійної досконалості.

Виклад основного матеріалу. У ряді західноєвропейських систем професійної освіти і підготовки (VET) широкої популярності набуло поняття «навчання на основі компетенцій» [2]. В українській освітній системі укорінився термін «компетентнісний підхід». Саме цей термін вживається в

офіційних документах, зокрема у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. [1], де одним із перспективних завдань є оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації, врахування світового досвіду та принципів сталого розвитку, а також перехід від процесної до результатної, компетентнісної парадигми освіти.

Разом із тим, як показав аналіз педагогічної літератури, поняття «компетентність» широко вживається в освіті у різних значеннях.

Енциклопедія освіти визначає професійну компетентність як інтегровану характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця [3].

Учені В. Байденко, Е. Зеєр, А. Хуторський та ін. використовують поняття «компетентність» разом із поняттями «професіоналізм», «майстерність», «професійно важливі якості» для опису найважливіших суб'єктно-особистісних характеристик діяльності фахівця. На думку Є. Ф. Зеєра, компетентність передбачає не стільки наявність у фахівця обсягу знань і досвіду, скільки здатність актуалізувати накопичені знання та вміння в життєвий момент і використовувати їх у процесі реалізації своїх професійних функцій. У даному випадку важлива готовність і здатність застосування цих знань у залежності від ситуації [7]. Компетентність (за А. Хуторським) – це володіння відповідними знаннями та здібностями, що дозволяють людині обґрунтовано давати оцінку певній галузі та ефективно діяти в ній [16].

У загальноєвропейському проєкті TUNING, спрямованому на вирішення завдань, проголошених Болонським процесом, вживається поняття «компетенція» як динамічне поєднання знання, розуміння, навичок і здібностей. Розвиток компетенції є метою освітніх програм, формується в рамках різних одиниць програми і оцінюється на різних етапах навчання.

Відсутність чіткого розмежування понять «компетенція» і «компетентність» призвели до широкої полеміки в науковому середовищі. Так, наприклад, В. Байденко вказує на необхідність визначити уніфіковане поняття компетенцій/компетентностей і з'ясування бажаних результатів навчання з метою досягнення однаковості їх тлумачення на різних рівнях їх використання [4].

Саме з метою швидшої адаптації України до європейського освітнього простору, збалансування інтересів національного ринку освітніх послуг і ринку праці, підвищення якості та ефективності підготовки кадрів Кабінет Міністрів України затвердив Національну рамку кваліфікацій та Порядок розробки і подальшого супроводження Національної системи кваліфікацій.

Ми також схилиємося до думки про необхідність уніфікації даного поняття та формулювання чіткого його визначення. Зважаючи на Національну рамку кваліфікацій, ми у дослідженні будемо розуміти під терміном «компетентність/компетентності» здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, вміння, цінності, інші особисті якості.

Тому проблема компетентнісного опису вимог до фахівця стає однією з найбільш актуальних. Виклики сучасної цивілізації поставили перед суспільством нагальну потребу в компетентних, ерудованих фахівцях, готових до самовдосконалення, дослідницької роботи й власного професійного становлення. Серед інших вимог – здатність ефективно управляти колективом співробітників, володіти основами психології і педагогіки, орієнтуватися в сучасному економічному середовищі, тобто бути професійно та педагогічно компетентним.

На сучасному етапі формування ринку освітніх послуг відбувається в основному за економічними законами. Більшість шкіл функціонують в умовах боротьби за споживача, тобто в умовах конкуренції. Це, звичайно, вимагає адаптації керівника ЗНЗ до нових видів професійної діяльності в умовах ринкової економіки, отримання та розвитку певних знань, умінь, навичок та готовності застосовувати їх для успішного досягнення мети. Саме тому аналізується необхідність формування фінансово-економічної компетентності керівника як складової якісного управління економічною діяльністю загальноосвітнього навчального закладу.

В умовах ринкової економіки ефективне управління передбачає оптимізацію ресурсного потенціалу установи. У цій ситуації різко підвищується значущість ефективного управління фінансово-економічними ресурсами. Тією чи іншою мірою роль фінансових ресурсів важлива на всіх рівнях управління (стратегічний, тактичний, оперативний), проте особливого значення вона набуває в плані стратегії розвитку закладу. Таким чином, управління фінансово-економічною діяльністю як однією з основних функцій апарату управління для загальноосвітніх навчальних закладів набуває ключової ролі в умовах ринкової економіки.

Щоб повною мірою дослідити дане питання, перш за все, ми повинні дати визначення поняття «фінансово-економічна компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу».

У проаналізованій нами літературі найчастіше зустрічається лише поняття економічної компетентності керівника ЗНЗ.

Так, В. Саюк розуміє економічну компетентність керівника ЗНЗ як інтегровану професійно-особистісну характеристику управлінця, яка включає ціннісні орієнтації, економічні знання, вміння, навички використовувати економічні важелі управління та особистісні якості для досягнення ефективного результату діяльності навчального закладу в ринкових умовах. На основі конкретизації цих ознак науковець розробляє модель економічної компетентності керівника ЗНЗ, а також акцентує увагу на тому, що її важливим елементом є знання з фінансово-економічних питань, адже якої б форми власності не був навчальний заклад, керівник повинен дбати про фінансовий стан установи загалом та піклуватися про фінансово-матеріальне становище своїх працівників, що сприятиме росту ефективності у професійній діяльності та якості освіти. Для цього йому необхідні знання з теорії фінансів, кредиту та фінансового менеджменту, бухгалтерського обліку, фінансування інвестицій,

фінансово-економічного аналізу, оподаткування тощо. Крім того, необхідно знати, як здійснюється фінансування ЗНЗ, що собою являє бюджетна система та організація обліку виконання бюджету, які є види та напрями фінансування позабюджетної діяльності [15].

В. В. Дивак зауважує, що економічна компетентність директорів ЗНЗ містить фінансову, маркетингову, підприємницьку складові та має три рівні: низький, достатній, високий. У структурі економічної компетентності виділено мотиваційний, когнітивний, операційний і оцінний компоненти. Мотиваційний включає ставлення до економічної діяльності директорів ЗНЗ, що виражається у намірах ефективно використовувати матеріальні і людські ресурси, покращувати економічні показники навчального закладу з метою забезпечення якісної загальної середньої освіти. Когнітивний охоплює знання основ економіки (фінансів, маркетингу, підприємницької діяльності), операційний – форми, методи, прийоми економічного впливу, сформовані на рівні умінь і навичок. Оцінний передбачає аналіз оцінювання та самооцінювання рівня економічної компетентності з метою визначення змісту навчання [5].

На основі аналізу вищезазначеної літератури і виходячи з власних міркувань, ми під фінансово-економічною компетентністю директора ЗНЗ розуміємо здатність здійснювати якісне управління фінансово-економічною діяльністю школи, що виражається через наявні у керівника ЗНЗ сукупності спеціальних знань, когнітивних умінь, навичок та особистісних якостей. Деталізація визначених складників представлена в розробленій нами таблиці (табл. 1).

**Компоненти фінансово-економічної компетентності керівника
загальноосвітнього навчального закладу**

	Знання	Когнітивні вміння та навички	Практичні навички	Особисті якості
Фінансово-економічна компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу	Знання методів фінансового аналізу для прийняття управлінських фінансово-економічних рішень; основи формування та залучення додаткових ресурсів (фандрайзинг); фінансове прогнозування та планування, складання бюджетів; фінансовий контролінг як забезпечення підтримки управління витратами, вартістю, рентабельністю, фінансовими потоками; планування податкових платежів, що забезпечує нейтралізацію та зменшення негативного впливу оподаткування на діяльність; управління необоротними та оборотними активами; визначення реальних потреб у ресурсах; оптимізація економічної діяльності; економічне планування діяльності; здійснення контролю за ходом усіх стадій економічного планування; планування потреби у матеріальних, фінансових та людських ресурсах	Здатність використовувати професійно-профільовані знання й практичні навички в управлінні фінансово-економічною діяльністю закладу; здатність застосовувати: знання та вміння для розв'язання фінансово-економічних задач, прикладні методики аналізу фінансових процесів, знання та вміння для розв'язання якісних та кількісних задач; уміння використовувати в роботі необхідні комп'ютерні програмні продукти	Навички щодо прийняття управлінських рішень з питань фінансово-економічної діяльності; навички застосування інноваційних технологій у фінансовій сфері, що базуються на врахуванні різноманітних варіантів розвитку подій, прогнозуванні наслідків змін економічної політики України; навички розробки й обґрунтування стратегічних рішень та організаційно-економічних проектів з метою забезпечення конкурентоспроможності навчального закладу в ринковому середовищі; вміння складати економічну звітність, обчислювати показники економічної діяльності; вміння підготувати економічний план та бізнес-план; уміння застосовувати інформаційні системи та технології в економіці; уміння здійснювати контроль за раціональним формуванням та використанням централізованих та децентралізованих грошових фондів	Здатність застосовувати набуті знання на практиці; здатність до самонавчання та продовження професійного розвитку; вміння організувати власну діяльність та ефективно управляти часом; навички спілкування, зокрема усна та письмова комунікація, навички взаємодії з іншими людьми, управління конфліктами та стресами

Як бачимо, формування основних спеціальних фінансово-економічних знань реалізується через поєднання пізнавальних, теоретичних і практичних компонентів. Також важливою складовою є особистісні якості людини, які створюють основу економічно доцільних та водночас відповідальних рішень, дослідницьких навичок та практичних умінь, стимулюють до перманентного вдосконалення фінансово-економічної компетентності та практичного використання нових знань з метою розвитку загальноосвітнього навчального закладу як суб'єкта економічних відносин.

Так, наприклад, одним із напрямків діяльності керівника ЗНЗ щодо залучення додаткових коштів для навчального закладу є надання платних послуг. При організації надання конкретного виду платних послуг перед директором виникає потреба у розрахунку ціни даної послуги. По-перше, необхідно врахувати собівартість (виражені в грошовій формі витрати навчального закладу на формування і надання послуги, при розрахунку якої враховуються матеріальне забезпечення даної послуги, витратні матеріали, оплата праці тощо) даної послуги, а по-друге, визначити норму прибутку в межах, що залишає ціну послуги конкурентоспроможною. Правильне та економічно обґрунтоване визначення означених показників вимагає наявності у директора ЗНЗ спеціальних фінансово-економічних знань, умінь та практичних навичок.

Висновки. На сучасному етапі формування ринку освітніх послуг відбувається переважно за економічними законами. Більшість шкіл функціонують в умовах боротьби за споживача освітніх послуг, тобто в умовах конкуренції. Це, звичайно, вимагає адаптації керівника ЗНЗ до нових видів професійної діяльності в умовах ринкової економіки, отримання та розвитку певних знань, умінь, навичок та готовності застосовувати їх для успішного досягнення мети. Однією з найважливіших професійних компетентностей стає фінансово-економічна компетентність, яка є вихідною умовою сучасного освітнього менеджменту, головним чинником підвищення ефективності управління навчальним закладом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
2. Рекомендація 2006 / 962 / ЄС Європейського парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006. Міжнародний документ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_975.
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Байденко В. І. Концептуальна модель державних освітніх стандартів у компетентнісному форматі (дискусійний варіант) : матеріали до другого

засідання методологічного семінару [Електронний ресурс]. – М. : Видавничий центр проблем якості підготовки фахівців. – 2004. – 19 с. – Режим доступу : <http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works/baidenkollisod.pdf>.

5. Дивак В. В. Розвиток економічної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Дивак. – К., 2010. – 23 с.

6. Єльнікова Г. В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / Г. В. Єльнікова // Теорія та методика управління освітою : електронне наукове фахове видання. – 2010. – № 4. – Режим доступу : <http://tme.umo.edu.ua>.

7. Зеєр Є. Ф. Модернізація професійної освіти: компетентнісний підхід : навчальний посібник / Є. Ф. Зеєр, А. М. Павлова, О. Є. Сіманюк. – М., 2005. – 216 с.

8. Зимня І. А. Ключові компетентності як результативно-цільова основа компетентнісного підходу в освіті / І. А. Зимня. – М. : Дослідницький центр проблем якості підготовки фахівців, 2004. – 40 с.

9. Коновальчук І. І. Сутність і структура інноваційної компетентності педагога загальноосвітнього навчального закладу / І. І. Коновальчук // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 110-130.

10. Кузьмінський А. І. Наукові засади методичної підготовки майбутнього вчителя математики / А. І. Кузьмінський, Н. А. Тарасенкова, І. А. Акуленко. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – 320 с.

11. Луговий В. І. Запровадження компетентнісного підходу у вищій освіті – вимога часу / В. І. Луговий // Міжнародна виставка «Сучасні навчальні заклади – 2010» : офіційний каталог виставки. – К., 2010. – С. 14.

12. Мітіна Л. М. Системний особистісно-орієнтований підхід в освіті: інтеграція інновацій і традицій / Л. М. Мітіна // Психологія у ВНЗ. – М., 2012. – № 2. – С. 7-14.

13. Мітіна Л. М. Психологія професійного розвитку / Л. М. Мітіна. – М. : Академія, 2004. – 344 с.

14. Рашкевич Ю. М. Запровадження ЄКТС та розроблення компетенцій на основі підходів проекту TUNING : матеріали семінару [Електронний ресурс] / Ю. М. Рашкевич. – Режим доступу : <http://vlp.com.ua/node/5849>.

15. Саюк В. І. Розвиток економічної компетентності педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації / В. І. Саюк // Вища освіта України. – К., 2006. – Т. 3. – С. 511-520.

16. Хуторський А. В. Ключові компетенції та освітні стандарти [Електронний ресурс] / А. В. Хуторський // Ейдос : інтернет-журнал. – 2002. – 23 квітня. – Режим доступу : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

17. Швиданенко Г. О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства : монографія / Г. О. Швиданенко, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2002. – 290 с.

Дата надходження до редакції: 29.01.2013 р.